

23. 4. 2005

SOC 456 - VÝZKUM POLITICKÉ KULTURY A IDENTITY

Vládní krize a její reinterpretace v pokleslé politické kultuře

Úvod

Tato práce má být velmi stručným pokusem o kvalitativní přístup k výzkumu politické kultury. Konkrétně se budu zabývat vládní krizí (grosskrize – jaro 2005) a její (re)interpretací v pokleslé politické kultuře internetových diskusí.

Nejprve je nutné vysvětlit, proč v této souvislosti mluvím o „pokleslé“ politické kultuře: komunikace v prostředí internetových diskusí má určité specifické rysy, které otevírají prostor takovému způsobu vyjadřování, jež není bržděn ohledy obvyklými v komunikace face to face. Jak o tom ve své *The Psychology of Cyberspace* píše John Suler, *„je dobře známé, že lidé v kyberprostoru dělají a říkají věci, které by normálně nedělali nebo neřekli ve „face to face“ světě. Uvolňují se, cítí se více nevázaní, vyjadřují se více otevřeně. Výzkumníci to nazývají „disinhibiční efekt“ (Suler 1998 – 2003, stránky nečíslovány).*

Disinhibiční efekt se může projevovat pozitivně i negativně. Suler rozlišuje benigní a toxický disinhibiční efekt. Jako benigní disinhibiční efekt můžeme vnímat to, že lidé jsou schopni sdílet přes internet velmi osobní věci, odhalovat své tajné emoce, obavy, přání. Za toxický disinhibiční efekt označujeme to, že lidé snadněji sklouznou k vulgárnímu jazyku a krutému kriticizmu, zlobě, zášti a dokonce výhrůžkám (Suler 1998 – 2003).

V kontextu politické kultury můžeme tedy věřit, že prostřednictvím internetu díky disinhibičnímu efektu diskutéři vyjadřují své politické názory otevřeně, bez snahy maskovat názory, které by mohly být vnímány negativně. Tato otevřenost je pro mne tím, co činí výzkum politické kultury prostřednictvím analýzy internetových diskusí k politickým tématům zajímavým. Odvrácenou stranou této otevřenosti jsou ovšem jisté prvky, které do diskuse o politice pronikají: osobní urážky politických oponentů, pomluvy, demagogické útoky apod. Tyto prvky mě vedly k použití termínu „pokleslá“ politická kultura – i tyto prvky však mohou mít jistou analytickou hodnotu a mohou vypovídat o politické kultuře v ČR.

V této práci se tedy budu zabývat tím, jak účastníci této „pokleslé kultury“ vnímají politická témata a jak na ně reagují; konkrétně jak rozumějí mediálnímu obrazu právě uplynulé politické krize – jak tuto krizi interpretují a jaká interpretační schémata při tom používají – zvláště jsem se chtěl podívat na to, jaká historická, biblická, mýtická, pohádková atp. přirovnání diskutéři používají k interpretaci politického dění, obecněji řečeno, jaké mentální modely používají, aby přiřadili význam politické situaci. Při tom jsem ovšem měl na mysli *sdílené* mentální modely – jakési archetypy – tedy konstrukty, které účastníci diskuse považují za obecně srozumitelné a blíže je nevysvětlují. Při tom jsem se snažil spíše abstrahovat od specifické a konkrétní argumentace vztažené k partikulárním faktům a soustředit se na „mýty“ nebo „nálepky“ srozumitelné v obecném diskurzu.

Metodologie

Vzhledem k tomu, že jsem se orientoval na *porozumění* tomu, jak aktéři internetových diskusí interpretují politickou realitu, použil jsem kvalitativní metodologii. Kvalitativní výzkum používá induktivní logiku. Nesnaží se určit předem, která data jsou relevantní. Místo toho se snaží – zjednodušeně řečeno – sebrat všechna data. Nestanovuje žádné apriorní hypotézy, ale snaží se pozorovat, analyzuje sebraná data a hledá v nich pravidelnosti. Na základě nalezených pravidelností pak vytváří nové hypotézy či teorie; snaží realitě porozumět. Cílem výzkumu je vhléd do co nejvíce dimenzí problému (Disman 1998).

Opíral jsem se o koncept *grounded theory* od Glasera a Strausse. Jak se zmiňuje Disman (1998), Glaser a Strauss (1976) vytvořili strategii, jak vyvinout teorii přímo z dat, bez použití jakýchkoli předem stanovených kritérií pro to, která data mají být vybrána. Tato strategie se označuje jako „grounded theory“ a je budována kolem dvou základních konceptů:

- theoretical sampling – vytváření teoretického vzorku
- constant comparative method – metoda konstantního srovnávání

Glaser a Strauss definují *theoretical sampling* jako „proces sběru dat s cílem vytvořit teorii, ve kterém výzkumník současně sbírá data, kóduje a analyzuje je, rozhoduje, kde sbírat další data tak, aby mohl rozvíjet vynořující se teorii“ (in Disman 1998, str. 300).

„Struktury vynořující se v tomto procesu jsou předběžně kategorizovány a analyzovány. Jsou vytvářeny předběžné hypotézy a analytické koncepty... Každým dalším krokem výzkumu jsou tyto kategorie, hypotézy a koncepty upřesňovány, měněny nebo nahrazovány novými. Tento proces pokračuje s novými soubory dat tak dlouho, až nová informace nevede k dalším změnám. Tehdy můžeme říci, že výzkum je **teoreticky nasycen**“ (Disman 1998, str. 300)

Metoda konstantního srovnávání je založena na současné interpretaci kódování a interpretace, což by mělo umožňovat vytvářet teorii systematictěji než při použití přístupu založeno na testování hypotéz (Disman 1998).

V konkrétní rovině jsem postupoval tak, že jsem si vybral zpravodajský server www.novinky.cz a analyzoval jsem diskuse, které se rozpoutaly u článků věnovaných politické krizi, která následovala po vypuknutí aféry v souvislosti s financováním bytu premiéra Grosse. Vzhledem k mediální pozornosti, které se tomuto tématu dostalo, rozhodně nebylo v mých možnostech v práci tohoto rozsahu pokrýt celé (nebo i jen širší) spektrum internetových médií – na server www.novinky.cz jsem se soustředil hlavně kvůli jeho vysoké popularitě a čtenosti, která se projevuje i ve velmi obsáhlých diskusích čtenářů. Od mojí práce samozřejmě není možné očekávat vyčerpávající pokrytí problému – spíše než o skutečné teoretické nasycení tématu mi šlo o získání jakéhosi úvodního přehledu v problematice a případně získání představy ho možnostech dalšího hlubšího výzkumu.

Při analýze diskusí jsem samozřejmě neposuzoval oprávněnost a podloženost argumentů jednotlivých diskutérů, ale snažil jsem se objevit a sledovat opakující se sdílené vzorce – sdílené nikoli ve smyslu sdíleného názoru na situaci, ale ve smyslu sdíleného porozumění kontextu, aniž by bylo nutné jej dále konkretizovat či popisovat.

Výsledky

Nyní se pokusím velmi stručně uvést základní vzorce/interpretační schémata, které se v diskusích opakovaně objevují v souvislosti s uplynulou vládní krizí. Pro názornost je budu doprovázet několika výňatky z diskusí, které je dle mého názoru dobře ilustrují.

Odkazy na historii

V diskusích se často poukazuje na některé historické skutečnosti, které se zde používají jako analogie k současné situaci. Tyto odkazy nejsou v naprosté většině používány na základě nějaké analýzy současné situace, ale jsou opřeny o často marginální a povrchní podobnost se současnou situací (v některých případech ani to ne). Jsou používány jako „šablony“ nebo „nálepky“ v případě názorového střetu a nejsou opírány o argumentaci, která by podpírala oprávněnost použití dané „nálepky“ jako analogie k současné situaci – často jsou jednoduše a bez snahy o vysvětlování kontextu „přilepeny“ jednou z diskutujících stran té druhé; účelem je přiřazení negativních konotací názorům politických oponentů a reinterpretace těchto názorů v negativním smyslu.

- V roce 1932 měl i A.H. v Německu pěkný plakát a taky to myslel upřímně. Nejsem jeho propagátorem, jen jsem to našel v archivech. Mohu zaslat.
- Grosstapo, GroSS
- předseda strany a vlády, věrný odkazu velikánů typu K.Gottwalda a dalších významných levicových politiků, naplňující ho svými postoji a rozhodnutími si svou pravdu uhájí! Je únor a tradice je potřeba uctívat!

Odkazy na náboženství

Podobně jako u historických schémat jsou i narážky na náboženství a víru používány k vyjádření negativních významů připisovaných současnému politickému dění.

- Kalousku, z tvého chování se Papežovi asi přitíží a pokud existuje Bůh tak musí z tebe zvracet!
- Jidášové z KDU-ČSL se pinoží kvůli třiceti stříbrným od ODS po volbách, ale aby se nedivili.

My vs. oni

Politici nejsou chápáni jako jedni z nás „obyčejných lidí“ – možnost každého z „obyčejných lidí“ kandidovat a vstoupit do politiky není vnímána jako reálná, politici jsou vnímáni jako protivníci „obyčejných lidí“ – jsou interpretováni jako „nepřátelé“, kteří jsou amorální, a kteří stojí proti „obyčejným lidem“, kteří zde vystupují jako (víceméně bezmocné) oběti.

- Nejtragičtější je, že už ani není koho vybrat. Ty texty zde o milionech a důvodech jsou hezké, ale není to jádro věci. Je to jenom následek něčí zkažené morálky.
- asi se všichni shodneme na tom, že většina politiků lže a asi velká část z nich má peníze z neznámých zdrojů (úplatky) Zkrátka: politici většinou dělají z lidí blbce a pokud to nedělají moc okatě, tak jim to klidně prochází.
- I kdyby chtěli být, už není z čeho krást!

Předpoklad zlého úmyslu u politiků

V diskurzu internetových diskusí na téma politické krize je možné vysledovat (často nereflektovaný a považovaný za zcela samozřejmý a nezpochybnitelný) předpoklad, že chyby a případně i veškeré jednání politiků nejsou výsledkem jejich omylů, shody (nepříznivých) okolností, kompromisem vyplývajícím ze situace a snažícím se možná o nejlepší možné řešení v obtížné situaci, ale výhradně projevem zlých záměrů politiků – od politiků není možné čekat nic dobrého ani nic tak lidského, jako jsou nechtěné a nezáměrné chyby.

- Jak je možné že jim to prochází a ještě mají tu nevyslovitelnou drzost mlžít a kázat o morálce druhých.
- Nemám rád Zemana, ale když řekl o Grossovi, že je mafián asi věděl proč ...
- Tak to je hustý. Tenhle hajzl musí vědět na moc lidí moc věcí! <myšlen Paroubek – komentář se vztahuje k jeho jmenování předsedou vlády>

Levice / pravice

Používání tradičního dělení na levice a pravici ve vulgarizované podobě, prostřednictvím které jsou připisovány významy negativním jevům našeho politického a ekonomického života – zastánci pravicových / levicových stran jsou v diskusi oponenty označeni jako viníci (nebo alespoň zastánci viníků) problémů probíraných v politickém diskurzu.

- levicoví voliči jsou parazité, úředníci žijící na úkor „skutečně pracujících lidí“, neschopní „lemplové“
- zastánci pravicových stran jsou parazité, nepoctiví podnikatelé žijící na úkor „skutečně pracujících lidí“, podvodníci

Mýtus „ODS a vytunelovaná země“

Poukazy na chyby levicových stran jsou v diskusi odmítány kontra-poukazem na to, že není možné obviňovat z chyb levice, když za vše špatné v této zemi může ODS, která tuto zemi vytunelovala, případně zaprodala a nechala rozkrást. Tato generalizace umožňuje zastáncům levice reinterpetovat v podstatě každou situaci takovým způsobem, že levicové strany se nedopustily v téměř libovolné konkrétní věci žádné chyby, ale jen nesou trpké břímě minulosti z dob vlády ODS. Levicoví voliči reinterpetují svou volbu jako vždy správnou.

- Klaus by si měl uvědomit, že to v podstatě vyvolala ODS. Strana podvodníků a prospěchářů. A co soudruh Tlustý, kdo pak jeho financoval a jeho rodinu?
- Ostatní z pravice se zaměřili na tržní hospodářství aneb utrhni co můžeš, svedem to na levičáky... Klausova, Češka, Dyba, Salzman, Tykač, Tříška, Ježek...takhle lze vyjmenovat desítky „úspěšných"... Ne ČSSD,ale právě tihle s pozhénáním našeho blahorodí přivádějí až do dneška tuhle republiku k zadluženosti, zatímco rozkradené a vytunelované miliardy z fondů a bank jsou ve Švajcu...

Mýtus „ČSSD a zadlužená země“

Komplementární k předchozímu mýtu je představa o tom, že za dnešní problémy může ČSSD, která zničila zemi dluhy, zatímco ODS se snaží nyní dostat k moci ze v zásadě altruistických důvodů, aby zachránila co se dá. V rámci této generalizace voliči ODS rozumějí situaci jako boji „hodné“ ODS proti nebezpečí levice.

- na každého z nás připadá 100.000, nás je v rodině 6 tak to je 600.000 - to už jsou pořádný prachy, a já to po vás budu chtít zpátky, vy vyžírkové socanský...

Manipulace

Častá je také tendence interpretovat situaci jako projev snahy prosadit skryté záměry prostřednictvím pokrytecké manipulace. Politika (aktuální vládní krize) je v tomto kontextu interpretována jako jakési divadelní představení, jehož pravým účelem je dostat dav tam, kde jej mocní manipulátoři potřebují mít.

- Vy všichni co zde diskutujete si už konečně uvědomte kdo tuhle kauzu vyvolal a asi Vás všechny dobře zmanipuloval.
- Média ODS prostě dělají jen to co mají.

Další

Samozřejmě existuje celá řada dalších představ, v rámci kterých aktéři internetových diskusí o vládní krizi rozumějí situaci a komunikují o ní.

- *Pohádky*: Naši státní úředníci zakládají náš státní systém na pohádkách. Ta o těch daních je už léta známá - Pyšná princezna a teď je na řadě pohádka O rybářovi a zlaté rybce. Každopádně pro nás jsou to nejdražší pohádky na světě. Možná by se sem ještě hodila ta O Otesánkovi, ten taky nevěděl, co sežrat.
- *Nesouhlas znamená strach*: ó jak se Oděsky bojíte...že proti nim stále brojíte...
- *Mýtus „v zahraničí to funguje“*: V Belgii, Itálii i jinde dochází k sebevraždám politiků, kteří prohlédli, kam až se kvůli svojí ziskuchtivosti dostali.
- *Politici jsou hloupí*: Musím uznat, že Upřímný je sice blb, ale podpásovky a intriky má fakt v krvi.
- *Politici se nám vysmívají*: Grossák se vysmívá nám všem, celému světu. Má nás všechny na háku. Sbalí provizi od Telefoniky a má vystaráno do konce života. Parobek, Gross-jeden větší splachovací zařízení jak druhý. Jsme světu pro smích.
- *Lidová rčení*: mějme na paměti, že ryba smrdí od hlavy a schody se zametají shora... Zloději křičí chyťte zloděje!

Závěr

Jen ve stručnosti jsem uvedl určité struktury, které se typicky vynořují v internetových diskusích ke článkům o vládní krizi na novinky.cz. Domnívám se, že by mohlo být zajímavé podrobněji se tématu věnovat v další analýze, která již překračuje rozsah této práce.

Literatura

Disman, M. (1998). *Jak se vyrábí sociologická znalost*. Praha: Karolinum – nakladatelství Univerzity Karlovy.

Suler, J. (1998 – 2003). *The Psychology of Cyberspace*. Staženo 4. 4. 2005. Dostupné z WWW: <http://www.rider.edu/~suler/psycyber/psycyber.html>

Dobrá ukázka počátku deskriptivní analýzy textu, deskripci lze samozřejmě ještě prohloubit případně rozšířit (jako dobrou metodologickou knihu k textové analýze doporučuji knihu Fairclough, N. 2003. *Analysing Discourse. Textual analysis for social research*. London: Routledge). Práci chybí teoretické zakotvení, pracujete s pojmem politická kultura, aniž jej zasazujete do nějakého teoretického, literárního rámce. Práci dále schází závěrečné zhodnocení, diskuse o zjištěních a dalším postupu, úvaha o možné interpretaci, sociologickém zobecnění: zůstává tedy otázkou co si počít se získanou informací, jak využít zjištění této fáze analýzy dál, kam zaměřit další postup výzkum? Jaké zajímavé výzkumné otázky lze nyní položit, případně jaké předběžné hypotézy lze formulovat?

„Velmi dobře“ C

Igor Nosál